

Література

1. Статистичний щорічник України за 2006 рік / Державний комітет статистики України. – К.: Консультант, 2007. – 551 с.
2. Лукьянчиков Н.Н., Потравный И.М. Экономика и организация природопользования. – М.: ЮНИТИ, 2007. – 591 с.
3. Статистичний збірник “Довкілля України” за 2006 рік / Державний комітет статистики України / За ред. Ю.М. Остапчука. – К., 2007. – 243 с.
4. Колмакова В.М. Оптимізація інвестиційної діяльності у сфері охорони довкілля // Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. праць: у 2 ч. / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2007. – Ч. 2. – С. 180–185.
5. Довідник з питань економіки та фінансування природокористування і природоохоронної діяльності. – К.: Геопринт, 2000. – 412 с.
6. Обзор деятельности Государственного фонда охраны окружающей природной среды Украины. – Париж: ОЕСД (Организация экономического сотрудничества и развития), 2006. – 135 с.
7. Корчагин Ю.А., Маличенко И.П. Теория инвестиций. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 347 с.

УДК 502.33

І.М. ЛИЦУР
Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України
О.М. КОЛОСОК
Національний аграрний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ

Термін *просторовий розвиток* (spatial development) утвердився в Європі, Канаді, а потім США на початку 70-х років ХХ ст., хоча використовувався ще з 30-х років (Округ Метрополії Торонто – Toronto Metropolitan Unit, сформований у 1934 р.). Це поняття має досить широкий зміст, проте відноситься до "великого простору" стратегічного. У сфері просторового розвитку відпрацьовуються конструктивність і оцінюється можливість реалізації практично всіх соціальних, економічних і політичних концепцій, інструментів і рішень.

Просторовий розвиток як фундаментальне явище, що визначає весь устрій діяльності людини і людства, породжений бурхливою урбанізацією, концентрацією економіки, політики, культурного життя, з одного боку, і обмеженістю (вичерпністю) природних ресурсів і створенням нових засобів комунікацій – з іншого. В його основі лежить взаємозалежність просторового і часового аспектів людського існування. Простір і час існують незалежно від людини, але наше завдання полягає в максимальному підпорядкуванні свого існування законам його розвитку і завдяки здатності мислити – переосмислити їх, облаштувати, спланувати і цілеспрямовано організувати відповідно до

наших інтересів, прагнень і бачення майбутнього. Головне розумно використати ту владу, якою наділені люди, щоб максимально ефективно узгодити час і місце розвитку. Іншими словами, просторовий розвиток – це спорудження системи будинків, яка заснована на принципах сусідства, права і приватної власності. На відміну від Європи, що швидко зіткнулася з територіальними обмеженнями і приступила до такого будівництва, Україна, перебуваючи під впливом Росії та в складі СРСР, продовжувала своє територіальне існування та розширення кордонів у межах таких величезних територій, що й зумовило відсутність потреби в інтенсифікації розвитку. Країна долала свої кризи через екстенсивний рух. І тільки із здобуттям незалежності, а відповідно і чітких територіальних меж, такий розвиток став неможливим. Для інтенсифікації розвитку насамперед потрібна концентрація природних ресурсів, людського капіталу і управлінського потенціалу. Тобто йдеться про утворення точок зростання (найбільш капіталізованих регіонів) – територій, на яких у визначених умовах і у визначений час зосереджуються природні ресурси, людський капітал і управлінський потенціал у вигляді державної влади чи приватнопідприємницької ініціативи. Важливо зазначити, що на початковому етапі розвитку доцільно розділити ризики між державою і приватним підприємством. Проте варто зазначити, що точки зростання не завжди задають вектор розвитку. Окремі з них згасають із вичерпанням природного чи демографічного ресурсу. Вектор розвитку з'являється там, де кілька точок зростання не конкурують між собою, а прагнуть зайняти власне місце у визначеному процесі, передусім приймаючи чиюсь лідерську позицію (сьогодні фактично великі міста, завантажені виробництвом не керують, а конкурують з малими і середніми в цій сфері, стримуючи їх розвиток). При цьому необхідно, щоб способи використання ресурсів забезпечували системний ефект, тобто витрати на конкретному напрямі повинні забезпечувати загальний розвиток і створювати нові ресурсні можливості. Тоді головний вектор розвитку можна визначити як освоєння території. Слід також наголосити, що з вичерпанням демографічного ресурсу вектор втрачає лише свою модульну величину, але не спрямованість, і розвиток зупиняється у цій точці. Коли ж вичерпується природний ресурс, вектор втрачає свою спрямованість. Вектор розвитку складається із ресурсів точок зростання і визначається можливостями освоєння значних просторів. В Україні, територія якої вже освоєна, виникає необхідність змінити вектор розвитку на нове переосвоєння. Тобто потрібно знайти нові можливості ефективного управління природними і демографічними ресурсами, а саме створити і впровадити інновації.

Просторовий розвиток має інтегрувати інноваційну та освітню політику, тому важливим національним пріоритетом країни при збереженні інноваційного вектору розвитку повинна стати можливість формування нового покоління людських і трудових ресурсів. Йдеться про перехід до інноваційного розвитку і перетворення точок зростання в повноцінні центри управління (торгово-логістичні і транспортні вузли, фінансові і кадрові центри, постачальники інформації і технологій). Під інноваціями розуміють механізм

формування нових технологій і моделей поведінки, що створює передумови для соціокультурних змін. Саме інновації – соціально-економічні, технічні, інформаційні тощо – формуватимуть каркас знаннємісткої економіки, обсяг і темпи впровадження сучасних інформаційних технологій, а відтак – впливатимуть на всі соціокультурні зміни в суспільстві. Тому необхідно швидкими темпами створювати інфраструктуру, яка б забезпечувала екологізацію господарської діяльності, інформатизацію управлінських процесів та капіталізацію людських ресурсів. Унаслідок цього інновації дадуть можливість послідовного переосвоєння всієї території. Сьогодні, коли інноваційна складова розвитку стає все більш вагомим, потрібно задуматися над тим, звідки брати інновації. Історія підказує, що із нового освоєння вже освоєного. При цьому не слід забувати, що підприємницька ініціатива не менш важлива, ніж державна влада, оскільки ініціатива особистості в господарській діяльності в багатьох ситуаціях відігравала вирішальну роль.

Просторовий розвиток регіонів України характеризується:

- підвищенням рівня життя населення;
- гарантуванням державою соціальних стандартів для кожного громадянина країни;
- поглибленням процесів ринкової трансформації на основі збільшення господарського потенціалу регіону;
- підвищенням ефективності управлінських рішень на базі розробки механізмів взаємодії з боку суспільства;
- створенням умов реалізації особистісних ініціатив людей у рамках норм цивільної відповідальності шляхом розробки і впровадження нових соціально-технологічних знань.

Одним із головних питань просторового розвитку країни стане вибір найбільш перспективних ринків на найближчі 30–50 років. Крім Росії та Євросоюзу – традиційних споживачів українського експорту, зростатиме роль США і Китаю. Залежно від ринків постачання буде коректуватися і схема розміщення транспортно-комунікаційних коридорів, які створюють каркас просторової організації країни.

Просторовий розвиток потребує акцентування уваги не стільки на фізичних об'єктах, скільки на функціональних, соціальних, культурних, інформаційних зв'язках між територіальними спільнотами. Його метою є використання здебільшого переваг економічної глобалізації і локальних ресурсів.

Просторовий розвиток направлений на вирішення наступних завдань:

- мінімізацію навантаження на природні ресурси і зниження затрат на підтримку інфраструктури;
- узгодження державної, регіональної і місцевої політики для створення рівних умов на всій території;
- надання регіонам рівних можливостей для економічного розвитку.

Просторовий розвиток повинен розглядатися не як інвестиційний, а як організаційне планування. В основу організації рівнів просторового планування і процесів узгодження (рис.) покладено наступні принципи :

- нормативно-правовий характер організації процесів планування;
- узгодженості;
- самостійності планів у рамках процедур планування;
- відповідності змісту планів рівням управління.

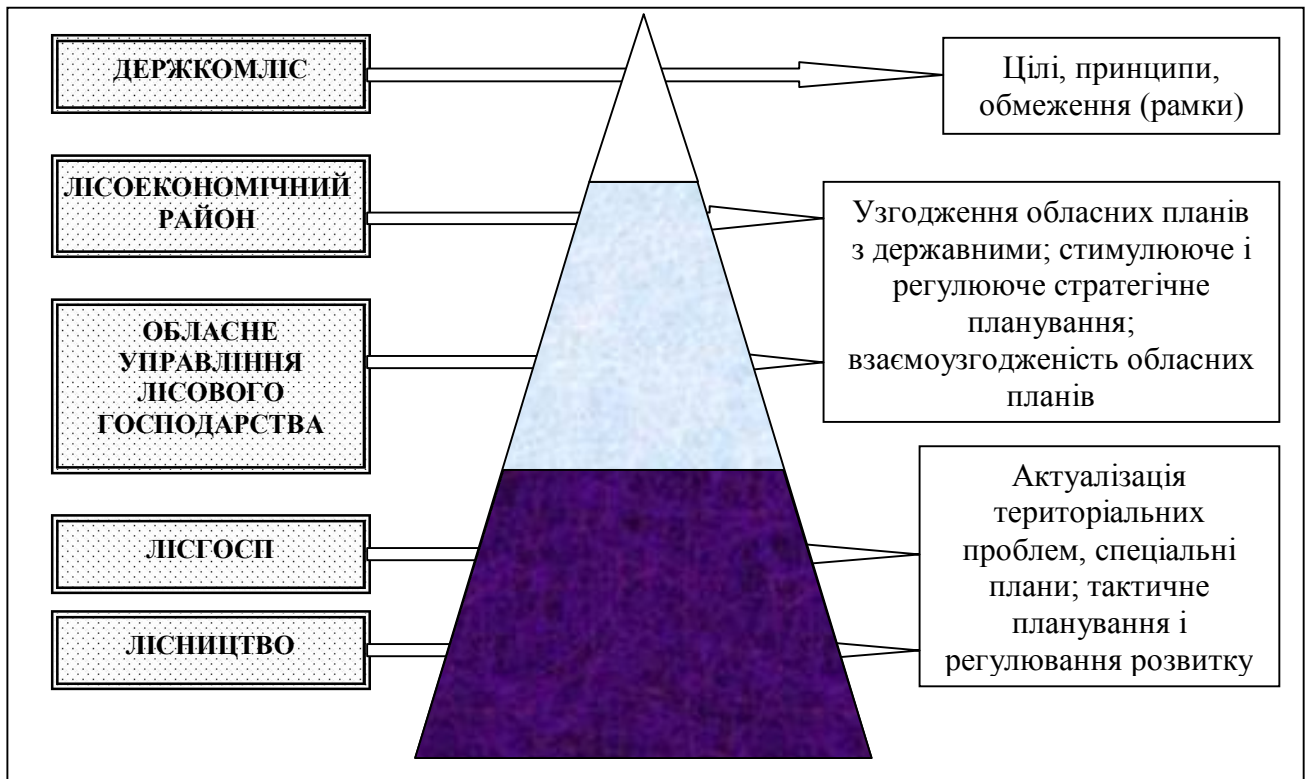

Рисунок. Схема організації рівнів просторового планування:

□ – макрорівень, □ – мезорівень, ■ – мікрорівень.

Виходячи з наведеної схеми, до функцій, які виконуються на макро-, мезо- та мікрорівні, відносяться наступні:

- прийняття стратегічних рішень у галузі лісової політики, організація їх реалізації, фінансування здійснення координації і контролю;
- забезпечення публічно-правового характеру і нормативно-правової бази та структури лісової політики (ліцензування, стандартизація, уніфікація, оцінка і т.д.);
- інтеграція лісовими підприємствами ринкового типу ініціатив бізнесу, територіальних і професіональних товариств із захисту, підвищення продуктивності, раціонального використання та відтворення лісів, а також питань використання і відтворення мисливської фауни, розвитку мисливського господарства, організації лісовпорядкування.

Якщо найближчим часом не перейти до інтенсивних форм розвитку, тобто просторового розвитку, що обумовлює зміну ментальних моделей, без яких перехід до таких форм неможливий, нас чекає втрата простору і приведення кількості населення і меж у відповідність до освоєної території. Якщо зараз наука не відреагує або проігнорує закономірності просторового

розвитку згідно з викликами часу, то українське суспільство неодмінно опиниться на узбіччі магістрального шляху цивілізаційного розвитку.

УДК 330.11

В.С. ЛУЦЬКО

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ПОГОДА ТА ЕКОНОМІКА

Вплив погоди на господарську діяльність людини є загальновизнаним. Залежність людства від небесних і земних стихій, збитки, нанесені небезпечними явищами в атмосфері, в морях і океанах, з часом зростають, а не зменшуються. На перший погляд цей факт може здатися парадоксальним, оскільки науково-технічний прогрес повинен сприяти незалежності нашого благополуччя від природно-кліматичних умов.

Проте від стихійних лих страждає все більше і більше людей. Протягом періоду 1991–2000 рр. понад 90% людей, що стали жертвами природних небезпечних лих, загинули в результаті суворих метеорологічних і гідрологічних явищ (табл.) [1, 2, 3].

Вплив стихійних гідрометеорологічних явищ на соціально-економічний розвиток України також зростає. Вперше в своїй історії вона увійшла до світових лідерів за кількістю жертв від стихійних лих. Згідно з рейтингом міжнародного дослідження катастроф (CRED), на восьме місце в цьому переліку нашу країну вивела зима 2006 р., коли у зв'язку із катастрофічними морозами на сході, за даними МОЗ, загинула 801 людина. Всього у світі 2006 р. зафіксовано 395 стихійних лих, жертвами яких стали 21342 чоловіки [4].

Як зазначає В. Матвеев, у перебігу попереднього десятиліття вчені виділили кілька незвичайних за метеорологічними умовами років. Але ці метеорологічні крайнощі ніколи ще не були так виражені, як 2007 року.

Загальну думку експертів із цього приводу висловлює дослідник М. Маккракен з Кліматичного інституту у Вашингтоні, а саме: тенденція зростання частоти незвичайних років призведе до того, що вони стануть нормою [5].

Слід зауважити, що політичні лідери не використовують науково інтерпретовану метеорологічну та кліматичну інформацію адекватним чином в основному через глибоку безодню, яка існує між науковим суспільством, політиками й широкою громадськістю.

Політики, як правило, не є фахівцями в розумінні глобальних процесів, що відбуваються у кліматі, енергетиці, охороні здоров'я і виробництві продовольства, які впливають на всіх жителів планети. Навіть різні групи вчених, що працюють у сфері охорони здоров'я, кліматології, сейсмології та